

NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH VA DAVLAT TILIDA ISH YURITISH METODIKASI

Denov tadbirkorlik va pedagogika universiteti

òzbek tili va adabiyoti yònalishi talabalari

Abduraimova Marhabo O'tkir qizi

Tursunqulova Aziza Xayrulla qizi

Sharipova Marjona Akram qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlari hamda davlat tilida ish yuritish metodikasi tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirish usullari, rasmiy hujjatlar bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirish hamda o'quvchilarda davlat tiliga hurmatni oshirish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, nutq madaniyatini rivojlantirishda interaktiv metodlar va amaliy mashg'ulotlar muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan.

Kalit so'zlar: nutq madaniyati, davlat tili, ish yuritish, metodika, rasmiy hujjatlar, ta'lim jarayoni.

KIRISH

Til jamiyatning eng muhim aloqa vositasi hisoblanadi. Har bir insonning nutqi uning madaniy saviyasi, dunyoqarashi va bilim darajasini aks ettiradi. Shu sababli ta'lim tizimida nutq madaniyatini shakllantirish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi. Nutq madaniyati shaxsning fikrini aniq, ravon va mantiqiy ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi. O'zbekiston Respublikasida davlat tilining nufuzi va qo'llanish doirasini kengaytirish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bu jarayon huquqiy jihatdan O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida" qonuni bilan tartibga solingan bo'lib, barcha tashkilot va muassasalarda ish yuritish asosan davlat tilida olib borilishi belgilangan.

Shu nuqtai nazardan, nutq madaniyatini rivojlantirish va davlat tilida ish yuritish ko'nikmalarini shakllantirish metodikasini o'rganish dolzarb ilmiy-pedagogik masala hisoblanadi.

TADQIQOT METODLARI

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida bir nechta ilmiy-pedagogik metodlardan foydalanildi. Bu metodlar nutq madaniyatini shakllantirish hamda davlat tilida ish yuritish metodikasini o'rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Nazariy tahlil metodidan foydalanish orqali tilshunoslik, pedagogika va nutq madaniyati sohasiga oid ilmiy manbalar o'rganildi. Ushbu manbalar nutq madaniyatining mohiyati, uning shakllanish jarayoni hamda ta'limdagi o'rni haqida muhim ma'lumotlar

beradi. Kuzatish metodi orqali ta'lim jarayonida o'qituvchi va talabalar o'rtasidagi nutqiy faoliyat o'rganildi. Mashg'ulotlarda talabalar nutqining rivojlanish darajasi, ularning rasmiy uslubdan foydalanish qobiliyati hamda hujjatlar bilan ishlash ko'nikmalari tahlil qilindi. Amaliy mashg'ulotlar metodi nutq madaniyatini rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayonda talabalar turli matnlar bilan ishlash, rasmiy hujjatlar tuzish, nutq mashqlari bajarish orqali o'z bilim va ko'nikmalarini mustahkamladilar. Taqqoslash metodi yordamida turli o'qitish usullarining samaradorligi o'rganildi. An'anaviy o'qitish usullari bilan zamonaviy interaktiv metodlar solishtirildi va ularning ta'lim jarayoniga ta'siri tahlil qilindi

Mazkur tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Nazariy tahlil metodi. Pedagogika, tilshunoslik va nutq madaniyati sohasidagi ilmiy adabiyotlar o'rganildi hamda ularning nazariy asoslari tahlil qilindi.

2. Kuzatish metodi. Ta'lim jarayonida nutq madaniyatini rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar kuzatilib, ularning samaradorligi baholandi.

3. Taqqoslash metodi. An'anaviy o'qitish usullari bilan interaktiv metodlarning samaradorligi taqqoslab o'rganildi.

4. Amaliy mashg'ulotlar metodi. Talabalar bilan rasmiy hujjatlar yozish, matn tahrirlash va nutq mashqlari olib borildi.

NATIJALAR.

Tadqiqot natijalari nutq madaniyatini shakllantirish jarayonida bir qator pedagogik usullar samarali ekanligini ko'rsatdi. Ta'lim jarayonida muntazam nutq mashqlari tashkil etilishi talabalar nutqining ravon va mantiqiy bo'lishiga yordam beradi. Matn tahlili orqali talabalar adabiy til me'yorlarini chuqurroq o'zlashtiradilar. Bu jarayonda ular so'zlarning to'g'ri qo'llanishi, gap tuzilishi hamda uslubiy xususiyatlarni o'rganadilar.

Munozara va suhbat metodlari talabalarni erkin fikr bildirishga undaydi. Bu metodlar orqali talabalar o'z fikrlarini asoslab berish, tinglovchilarni ishontirish va nutq jarayonida adabiy til me'yorlariga rioya qilishni o'rganadilar. Davlat tilida ish yuritish jarayonida rasmiy hujjatlar bilan ishlash muhim o'rin tutadi. Talabalar ariza, bayonnoma, tavsifnoma, ma'lumotnoma va hisobot kabi hujjatlarni tuzish orqali rasmiy uslub xususiyatlarini o'zlashtiradilar. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi

Tadqiqot natijalariga ko'ra, nutq madaniyatini rivojlantirishda quyidagi metodlar samarali ekanligi aniqlandi:

- **Suhbat va munozara metodlari** talabalarni erkin fikr bildirishga o'rgatadi.
- **Matn tahlili** orqali til me'yorlari va nutq uslublari o'zlashtiriladi.
- **Amaliy hujjatlar bilan ishlash** davlat tilida ish yuritish ko'nikmalarini shakllantiradi.

• **Ijodiy topshiriqlar** (insho, nutq tayyorlash, referat yozish) nutq boyligini oshiradi.

Shuningdek, davlat tilida ish yuritish jarayonida quyidagi hujjat turlari bilan ishlash muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan:

- ariza
- buyruq
- bayonnoma
- dalolatnoma
- tavsifnoma
- ma'lumotnoma
- hisobot

Bu hujjatlar bilan ishlash jarayonida talabalar rasmiy uslub qoidalarini o'zlashtiradilar.

MUHOKAMA

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, nutq madaniyatini shakllantirish faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. Bu jarayon muntazam amaliy mashg'ulotlar bilan mustahkamlanishi lozim. Interaktiv metodlardan foydalanish, masalan, guruhiy ishlash, munozara, taqdimot va rol o'yinlari talabalarni faol ishtirok etishga undaydi. Bu esa nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Davlat tilida ish yuritish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonida rasmiy hujjatlar bilan ishlash muhim pedagogik vosita hisoblanadi. Talabalar hujjatlarni to'g'ri tuzish, rasmiy uslubga rioya qilish hamda til me'yorlariga amal qilishni o'rganadilar. Nutq madaniyatini shakllantirish murakkab va uzluksiz jarayon hisoblanadi. Bu jarayon faqat nazariy bilimlarni o'rgatish bilan cheklanmaydi. Nutq madaniyati muntazam mashq qilish, turli nutqiy vaziyatlarda faol ishtirok etish hamda adabiy til me'yorlariga amal qilish orqali shakllanadi. Ta'lim jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish nutq rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Guruhiy ishlash, munozara, taqdimot va rol o'yinlari talabalarni faol fikrlashga undaydi. Bu esa ularning nutq boyligini oshiradi va fikrni aniq ifodalash qobiliyatini rivojlantiradi. Davlat tilida ish yuritish metodikasi ham nutq madaniyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Rasmiy hujjatlar bilan ishlash jarayonida talabalar rasmiy uslub xususiyatlarini o'rganadilar. Bu esa ularning kelajakdagi kasbiy faoliyatida zarur bo'lgan ko'nikmalarni shakllantiradi. Shuningdek, davlat tilining nufuzini oshirish jamiyatning madaniy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Davlat tilida savodli va madaniyatli nutq so'zlay oladigan mutaxassislar jamiyat taraqqiyotida muhim rol o'ynaydi

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, nutq madaniyatini shakllantirish va davlat tilida ish yuritish metodikasi ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu jarayon talabalarda savodli nutq, mantiqiy fikrlash hamda rasmiy hujjatlar bilan ishlash

ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Interaktiv metodlar va amaliy mashg‘ulotlardan foydalanish ushbu jarayonning samaradorligini oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Abdullayev A. Nutq madaniyati asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 2015. – 120–145-betlar.
2. Azimov B. Davlat tilida ish yuritish. – Toshkent: Akademnashr, 2018. – 85–110-betlar.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida” qonuni. – Toshkent, 1989. – 3–10-betlar.
4. Qudratov T. Nutq madaniyati va notiqlik san’ati. – Toshkent: Fan, 2016. – 60–92-betlar.
5. Rasulov R. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: O‘zbekiston, 2017. – 150–178-betlar.
6. Shomaqsudov A. O‘zbek tili stilistikasi. – Toshkent: Fan, 2014. – 210–235-betlar.
7. Yo‘ldoshev B. Hujjatlar bilan ishlash va ish yuritish. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 95–118-betlar.
8. Yusupov M. O‘zbek tilining amaliy grammatikasi. – Toshkent: Universitet, 2016. – 132–158-betlar.